

Tekst 2

Lezen is cruciale oefening voor geest én lichaam

(1) De Duitse kranten zijn de beste van Europa en misschien wel van de hele wereld. Wat een overdaad aan nieuws en commentaar, aan achtergrond, analyse, economie, sport en cultuur! Voor Nederlandse lezers is het haast te veel van het goede en de meeste jongeren hier zijn zelfs niet in staat om zo'n krant, al was die in het Nederlands, te lezen. Evenmin als literatuur of andere boeken.

(2) Niet omdat ze dom zijn, maar omdat het hun op school steeds minder wordt geleerd. Hoewel uit onderzoeken blijkt dat de leesvaardigheid afneemt en de laaggeletterdheid groeit, halen politici de schouders op. Kennelijk vinden we het niet belangrijk dat iedereen kan lezen. Maar een diepere oorzaak is natuurlijk dat we niet op kunnen tegen het (bewegende) beeld van onze schermen. Ook oudere generaties niet: we leveren allemaal leestijd in. We verliezen het simpelweg van Google, Apple, Twitter, YouTube en Facebook. En al krijgen we er veel voor terug, het is de vraag of wij kiezen voor ontleding dat we het sluipenderwijs laten gebeuren.

(3) Rond 1450 vond Gutenberg de boekdrukkunst uit. Vanaf dat moment worden teksten dankzij het zetten van letters in lood¹⁾ in toenemende mate verspreid. En gelezen. Aanvankelijk bestond vooral een intensieve manier van lezen. Mensen lazten, vaak hardop, steeds

hetzelfde boek: de Bijbel, in Duitsland door Luther in de volkstaal vertaald, of bij ons de moralistische gedichten van Jacob Cats.

(4) In de achttiende eeuw begint men extensief te lezen: het ene boek na het andere wordt verslonden. Mensen laten zich meeslepen door de verbeelding of het betoog van de schrijver en het aantal nieuwe titels groeit spectaculair. De eerste bestsellers verschijnen: van Goethes *Die Leiden des jungen Werthers* (1774) tot Rousseaus *Julie, ou la nouvelle Héloïse* (1761). Er kwamen pockets, tijdschriften, kranten. Iedereen las. De bevoorrechte klassen beklagden zich erover dat koetsiers en dienstmeisjes met de neus in hun boeken zaten.

(5) Lezen maakte een democratische maatschappij mogelijk; het was en is de belangrijkste motor achter de basiswaarden van vrijheid en gelijkheid. Burgers begonnen na te denken over wat een rechtvaardige samenleving was en talloze romans wierpen licht op schrijnende sociale ongelijkheid. Volgens de achttiende-eeuwse schrijver Georg Christoph Lichtenberg was de wereld meer veranderd "door het lood in zetkasten dan door lood in kogels". Maar is dat nog altijd zo? Is lezen nog wel van deze tijd? Is het niet zoiets als de pruiken van de achttiende eeuw, of het sigaren roken van heren en borduren van dames een eeuw later: leuk, alleen

volstrekt uit de tijd?

85 **(6)** Weinigen gaan zover, maar dat lezen, en al helemaal het lezen van boeken, in een neerwaartse spiraal dreigt te belanden, valt ondanks leesclubs en e-readers toch lastig te ontkennen. Willen we dat? Ik ben natuurlijk vooringenomen, want mijn leven hangt van lezen en schrijven
90 aan elkaar. Toch worden de voordelen van lezen, van boeken en in het bijzonder van literatuur weinig betwist. Het stimuleert de verbeelding en dat levert een intense vorm
95 van plezier op, zoals elke lezer weet. Een goed boek is doorgaans leuker dan de film omdat je de beelden zelf vormgeeft.

100 **(7)** Verder brengt literatuur ons een gevoel voor ambivalentie bij. We leren dat mensen zich anders voordoen dan ze zijn, zich anders gedragen dan ze willen (en herkennen het bij onszelf), en dat dingen vaak
105 niet zijn wat ze zijn, net als in het echte leven. Dat gevoel, dat niet alles duidelijk is en nooit duidelijk zal zijn, is in covidtijden behulpzaam, en ook bij ander getob.

110 Houdt die ander wel echt van ons, wil ik wel het werk dat ik doe, moet het roer niet om? Je weet het nooit, dat is niet fijn, maar literatuur leert ons met onzekerheid te leven en
115 deze zelfs te waarderen.

(8) Boeken en goede kranten zijn onmisbaar voor onze politieke cultuur. Niet alleen als tegengif
120 tegen de oneliners van Twitter en de emotiegolven op andere sociale media, ook omdat in de literatuur ideeën ontwikkeld worden over hoe we met elkaar om kunnen gaan, en over identiteit. Onze eigen identiteit
125 en die van anderen. Want de verbeelding oefenen maakt empathie mogelijk en maakt begrijpelijk dat

130 anderen anders zijn en daardoor nog niet minder. Zo brengt het lezen van boeken al eeuwen emancipatie tot stand, doordat we ons verplaatsen in arme sloebbers van het interbellum uit de romans van Alfred Döblin of Hans Fallada; in de
135 met hun seksualiteit worstelende hoofdpersonen van James Baldwin of Gerard Reve in de jaren zestig en zeventig; in de hel die Margaret Atwood voor vrouwen bekokstooft
140 in *The Handmaid's Tale* (het boek is beter) of de hartverscheurende taferelen van Charles Dickens' kinderen in het negentiende-
eeuwse Londen.

145 **(9)** Lezen helpt ons ook ons te verhouden tot ons verleden, zoals de naoorlogse literatuur heeft laten zien. Duitslands kritische omgang met de oorlog is ondenkbaar zonder
150 de boeken van schrijvers als Heinrich Böll, Günter Grass en Martin Walser. Verder vergroot lezen onze kennis van de binnenwereld op een intensere manier dan
155 film. Het levert munitie voor het maatschappelijk debat over de toekomst van de mens, robots, euthanasie, gender en de rol van de staat. Onze democratie is tot stand
160 gekomen door lezen en schrijven en kan nog steeds niet zonder. Lezen heeft ons vrijheid en rechtvaardigheid gebracht. Lezen ten slotte, vergroot onze woordenschat
165 en draagt zo bij aan het (niet altijd even grote) plezier om met andere mensen om te gaan.

170 **(10)** De desinteresse van de politiek in literatuur- en taalonderwijs en in lezen is dan ook onbegrijpelijk en schandalig. Misschien kan aan het bestrijden van die nalatigheid een wat filosofischer argument worden toegevoegd, dat ik nog niet eerder

175 tegenkwam. In toenemende mate
worden wij beheerst door de
algoritmen van de grote tech-
bedrijven en dat geldt voor jonge
180 mensen des te meer. Hoe stellen
we ons daartegen teweer, zelfs al
zijn we ons daarvan bewust?
(11) Daartoe moeten we ons niet tot
object van digitale technologie laten
maken, een technologie die er
185 steeds beter in slaagt ons via
visuele en emotionele prikkels aan
zich te binden. Het handhaven of
terugwinnen van onze onafhanke-
lijkheid vereist niet alleen bewust-
190 zijn van wat deze technologie met
ons doet, maar ook oefening. Die
oefening is vaak tegelijk een fysieke

oefening. Namelijk stilzitten als je
niet mentaal of visueel wordt
195 geprikkeld.
(12) Iedereen kent de verleiding
van de smartphone en hoe die je
wegtrekt uit een tekst. Je een tijd
op tekst concentreren en je dus
200 vanuit eigen geestelijke activiteit op
iets richten, is veel moeilijker ge-
worden. Precies deze zowel gees-
telijke als lichamelijke oefening is
nodig om niet de speelbal te wor-
205 den van commerciële en politieke
manipulatie die het zelfstandig
denkende individu wegvaagt, en
daarmee ons maatschappelijk
functioneren in een levende
210 democratie.

naar: Maarten Doorman
uit: de Volkskrant, 11 september 2020

Maarten Doorman is filosoof en dichter.

noot 1 Vanaf het einde van de 15e eeuw werden boeken gedrukt door loden letters te plaatsen in een frame en af te drukken op papier. Zo konden snel hele pagina's en boeken worden afgedrukt, terwijl in de periode daarvoor teksten met de hand werden overgeschreven.